

Inhoud

Stabat Mater	3
De Dominicuskerk	4
Workshop Harjo Pasveer	6
Marianne Ketel	7
In memoriam Henk Smits	8
Zangtips, Missa Solemnis	10
Muzikale opvoeding	11
Varia	12

Voorwoord

Gabriel Fauré

(12 mei 1845 – 4 november 1924 Parijs)

Deze eerste Tonika van het seizoen levert een doorkijk naar het komende concert op 26 november met de prachtige muziek van Barber, Lauridsen en Fauré in de Dominicuskerk in de Amsterdamse Spuistraat. Natuurlijk ook een korte terugblik op onze Stabat Mater van Dvorak afgelopen juni in het Concertgebouw. Fantastisch om daar weer te staan en een zo mooi stuk ten gehore te brengen. Het enthousiasme van publiek, koor en orkest gaven voldoende energie om nieuwe concerten voor te bereiden en uit te voeren. Voor de komende tijd zijn er plannen genoeg: we hebben in 2011 weer twee mooie concerten van de Matthäus-Passion in het vooruitzicht. Daarnaast wordt de concertserie 'Nunc et in hora est...' voortgezet. In februari 2010 voerden we de eerste van deze drie concerten uit in De Duif. Op 10 maart 2011 en in het vroege voorjaar van 2012 volgen de andere twee; telkens wordt er een nieuwe compositie aan toegevoegd. Op deze plek wil ik graag onze Vrienden extra bedanken; hun jaarlijkse bijdrage geeft een extra financiële impuls aan onze concerten. In deze tijd van krimpende subsidiestromen zijn zij van onmisbare waarde. Dus bij deze: Vrienden, heel erg bedankt! Rest mij nog om alle koorleden en ons trouwe publiek een fantastisch concertseizoen te wensen. We kijken uit naar muzikale uitdagingen en mooie en bijzondere concerten.

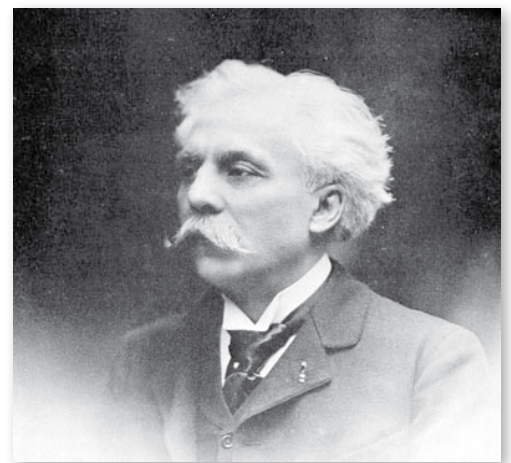
Els van Eersel

Reeds op jonge leeftijd is het muzikale talent van Gabriel Fauré hoorbaar. In de kapel, die aan de school waar zijn vader lesgeeft, verbonden was, speelt Fauré regelmatig op het harmonium en geeft hij blijk van een sterk intuïtief gevoel voor muziek. Op 9-jarige leeftijd gaat hij naar Parijs (1854) waar hij aan de net opgerichte muziekschool 'l'Ecole de Musique religieuse et classique', onder leiding van Niedermeyer, klassiek en religieus muziekonderwijs ontvangt, van Gregoriaans tot aan 19e eeuwse orgel- en koorliteratuur. Nadat Niedermeyer sterft wordt het stokje overgenomen door niemand minder dan Camille Saint-Saëns, die het onderwijs van zijn voorganger voortzet maar zijn studenten ook laat kennismaken met composities van tijdgenoten als Robert Schumann, Franz Liszt en Richard Wagner. Op aanbeveling van Saint-Saëns en Charles Gounod wordt Fauré Kapelmeester van de Madeleine. Toch is hij ook financieel afhankelijk van het lesgeven in orgel-/piano- en harmonieeler en het begeleiden van amateurkoren.

Hardhorendheid

Fauré volgt in 1896 Jules Massenet op als professor compositie aan het Parijs conservatorium, waar hij negen jaar later zelfs directeur van wordt. Hoewel zeer bescheiden en terughoudend, zet hij in deze functie belangrijke hervormingen door: naast grote vrijheid en zelfstandigheid dient men zich ook aan de strenge compositieregels te houden. Tot zijn belangrijkste leerlingen behoorden Maurice Ravel, Louis Aubert en Nadia Boulanger. In de zomer van 1903 beginnen zich de eerste tekenen van hardhorendheid te tonen, wat hem zowel als componist maar ook als uitvoerder van zijn werken belemmert.

Samen met Saint-Saëns behoort Fauré tot de medeoprichters van de Société Nationale de

Musique (1871), een sociëteit waar regelmatig gezelschappen optreden en waar kunstenaars elkaar ontmoeten. Zij streven naar een zich van het buitenland onderscheidende Franse muziek. Eerst verzorgde Fauré de muzikale interpretaties voor werken van onder andere Saint-Saëns, maar al snel voerde hij er ook zijn eigen composities uit. Dat Fauré bewondering had voor zijn avantgardistische tijdgenoten blijkt ook uit zijn presidentschap van de afgezonderde Société Nationale Indépendente in 1909.

Door zijn diverse functies heeft Fauré helaas weinig tijd om te componeren. Slechts in de zomervakanties, die hij vaak in Zwitserland doorbracht, komt hij tot het creëren van nieuwe stukken. Daarnaast is Fauré onzeker over zijn composities en streeft hij naar perfectie, wat het scheppen van nieuwe werken vertraagt en waardoor hij maar weinig grote orkestwerken componeert.

Als één van de weinige Franse componisten kan Fauré de invloed van Wagner, door wie hij zeker gefascineerd is, van zich afhouden. Fauré is de meest vooruitstrevende componist van zijn tijd in Frankrijk. Al in 1877 maakt hij gebruik van de heletoonstoonladder.

Ingetogen en fijnzinnig

In zijn composities zoekt hij naar een evenwicht tussen zijn aangeboren romantische gevoeligheid en de strenge compositieregels van met name het Gregoriaans om te komen tot een eigen stijl en een persoonlijke muzikale taal. Zijn muziek is vooral ingetogen en fijnzinnig. Hij streeft naar muzikale puurheid en sobere expressie, en heeft een afkeer van bijvoorbeeld het Italiaanse verisme. Zijn werken kenmerken zich door het zich ontvouwen van een harmonisch en ritmische cel naar een melodische lijn, met gebruik van de harmonieën uit de cel. Zonder de tonaliteit los te laten, waarbij hij een intuïtief gevoel had waar precies de grens lag, bevrijdt hij zichzelf van de beperkingen van de tonaliteit. Deze wijze van componeren heeft grote invloed gehad op veel 20e eeuwse componisten.

Zijn liederen behoren tot de hoogtepunten van de Franse muziek en worden na verloop van tijd in zowel binnen- en buitenland bekend en gewaardeerd. In 1920 wordt Fauré geëerd met het Grand Croix de la Légion d'Honneur.

Het Requiem

De dood wordt door veel componisten muzikaal weergegeven in de katholieke liturgie: het Requiem. Alle werken zijn verschillend, afhankelijk van de tijdsgeest en de persoonlijke stijl, maar ook door de eigen houding van de componist ten opzichte van de dood.

Hoewel niet naar directe aanleiding van het overlijden van zijn ouders, maar waarschijnlijk wel ten gevolge van zijn existentiële ontmoeting is Fauré in 1877 met zijn meest uitgevoerde werk, het Requiem begonnen. Fauré zei later zelf over de reden tot componeren: "ik heb het nergens voor gecomponeerd... gewoon voor het plezier, als u me dat toelaat te zeggen!"

Het eerst geschreven deel van het Requiem is het Libera Me, dat Fauré in 1877 als losstaand werk componeerde. De eerste versie van het Requiem, 'Un petit Requiem', voltooide hij in het daaropvolgende jaar en bestond uit vijf delen: Introitus, Kyrie, Sanctus, Pie

Jesu, Agnus Dei en In Paradisum, maar dit bevatte nog niet het Libera Me. Fauré dirigeerde zelf het werk op de eerste uitvoering ervan op 16 januari 1888 in de Madeleine te Parijs ter nagedachtenis aan de architect Joseph La Soufaché. Pas in 1889 en 1890 werden het Offertorium en het eerder gecomponeerde Libera Me toegevoegd. Het Graduale en het Tractus heeft Fauré weggelaten. Van het Dies Irae heeft hij slechts het laatste vers op muziek gezet, wat hij gebruikt ter vervanging van het Benedictus. Evenals Duruflé voegde Fauré het In Paradisum aan zijn Requiem toe.

Ook qua orkestratie heeft het stuk de nodige veranderingen ondergaan. Bestond de eerste versie uit koor, solopraan, harp, pauken, orgel en enkele strijkers, de derde versie bestaat uit deze zelfde instrumenten maar met toevoeging van klarinetten, fluiten, fagotten, hoorns, trompetten, trombones en de solo bariton die het Libera Me zingt. Pas in 1900 werd de derde versie uitgevoerd.

Sereen en troostend

Behalve het Kyrië, dat in het Oudgrieks is geschreven, is de tekst in het Latijn. Van een aantal delen heeft Fauré de teksten enigszins veranderd. De angst, het verlies en alle verschrikkingen van de dood heeft hij met opzet weggelaten. Hij concentreerde zich op de werkelijke betekenis van het woord 'requiem', hetgeen rust betekent. Hierdoor gaat zijn Requiem over een vreedevolle acceptatie en over opluchting, en is de muziek sereen, troostend en verheffend. "Alles wat ik kon opbrengen op religieus gebied heb ik in het Requiem gestopt, wat bovendien het stuk domineert van begin tot eind met een groots humaan gevoel van het geloof in de eeuwige rust" en "Het is een vreugdevolle bevrijding, een verlangen naar geluk aan de andere kant van het graf, eerder dan een pijnlijke ervaring".

Wanneer Gabriël Fauré op 4 november 1924 sterft, wordt zijn eigen Requiem op zijn begrafenis gespeeld.

Marianne Tulp

*Uitvoering van het Requiem van Fauré
TKA, solisten: Hanneke van Bork en Laurens Bogtman
o.l.v. Eduard van Beinum
Foto uit Het Parool 15-2-1958*

De koude witte wereld en het Stabat Mater

Herinneringen van Sian Lien Oh aan het Stabat Mater

“Als ik denk aan het Stabat Mater van Dvořak, schieten mij drie herinneringen te binnen. Ik kende het niet voor we het dit jaar bij TKA in repertoire namen. We waren al begonnen met repeteren toen ik een mailtje kreeg dat Het Andere Koor in Wageningen versterking zocht. Zij hadden drie concerten met het Stabat Mater en dit leek mij een mooie kans om het stuk goed te leren kennen en vaker te kunnen zingen. De eerste repetitie die ik van Het Andere Koor kon bijwonen, was ergens in februari in Otterloo. Het vroom, er lag sneeuw en door die koude witte wereld reden wij over de Hoge Veluwe. Die sfeer, het houten gebouw waar de repetitie plaatsvond temidden van de besneeuwde bossen, voor mij is het onlosmakelijk verbonden met het Stabat Mater.

Mijn tweede herinnering is die van ons concert in de Duif, waar we het Sancta Mater zongen vanaf het balkon. Ook daarbij was de sfeer bepalend voor de indruk die het op mij heeft gemaakt. Eerst de stilte van het stuk van John Cage en in de stilte daarna komt de bas naar voren. Vanuit de diepte begint hij te zingen, aangeslagen, bedroefd. Dan, hoog boven hem, klinkt het vrouwenkoor dat hem toezingt, helder en troostend.

Contrasten

En tot slot ons concert in juni. Daarvan herinner ik me vooral de prachtige dynamiek en diep invoelbare stemmingen. Ik vind het bijzonder om te ervaren hoe Dvořak alle verschillende emoties uit het Stabat Mater in muziek heeft weten om te zetten. De emoties schieten alle kanten uit, van diepbedroefd, via troostend tot soms triomfantelijk. In onze uitvoering kwamen al die contrasten in de muziek tot uiting: heel intiem, soms uitbarstend in explosies, dan weer verfijnd, ongelooflijk dynamisch. Heel mooi vind ik vooral het eerste en laatste deel. Zoals het eerste deel begint met octaven, alsof het orkest aan het stemmen is, hoe vervolgens langzaam aan het orkest aanzwelt, weer intiemer wordt en, als het koor inzet, koor en orkest het samen verder uitbouwen. Van het laatste deel vind ik vooral het contrast bijzonder. Het begint weer met octaven, een beetje droevig maar ook troostend en dan ineens barst die fuga los met het uitbundige amen. Kortom, een veelomvattend muziekstuk met een heel bijzondere sfeer.”

Opgetekend door Aja Leemans

Wie is wie?

Jeske Reijs
tweede sopraan
lid sinds begin dit jaar

Zong je bij een koor voordat je bij Toonkunstkoor kwam?
Hiervoor heb ik een aantal jaren gezongen bij KCOV Excelsior en daarvoor bij het kamerkoor VOCOZA.
Wat is het mooiste concert (van TKA) dat je hebt meegeemaakt?

De Matthäus-Passion afgelopen jaar. Het ontroerde mij dit jaar veel meer dan voorgaande jaren. Misschien ook omdat ik zoveel parallellen zie met het huidige tijdsgewricht waarin het populisme hoogtij viert en veel mensen zich laten opzweepen om anderen te veroordelen.

Welk stuk zou je met het koor nog / weer eens willen zingen?

War Requiem van Britten.

Welk lied ken je uit je hoofd?

Ik ben heel slecht in het uit het hoofd leren van teksten. Ik ken er dus maar een paar waaronder de liederen die wij vroeger thuis onder het afwassen zongen: Lascia ch'io pianga uit Rinaldo en Dass klinget so herrlich uit Die Zauberflöte.

Wat is de laatste cd die je hebt gekocht?

De nieuwste cd van Neil Young, Le noise.

Welk boek ligt op je nachtkastje

Ik heb een paar boeken op mijn nachtkastje liggen: Leo Vroman, Misschien tot morgen; Susan Neiman, Het kwaad denken en een bridge handboek met technieken voor af- en tegenspel. Ik vind het heerlijk om vroeg in de ochtend, voor ik opsta even een half uur te lezen.

Welk tv- of radioprogramma wil je niet missen?

Ik luister veel naar de radio. Radio 1 is mijn favoriete programma voor nieuws en achtergronden. Op zondagmiddag luister ik graag naar Radio 4, het Middagconcert en Diskotabel.

Welke krant lees je? En wat is je favoriete tijdschrift?

Ik lees de NRC iedere dag en op zaterdag koop ik vaak de Volkskrant of Trouw. Ik heb geen favoriet tijdschrift.

Welk restaurant kun je ons aanbevelen?

Restaurant Hooghoudt op de Reguliersgracht omdat het in zo'n prachtig pakhuis zit.

Doe je nog iets anders met muziek?

Ik speel af en toe cello in een ensemble.

Wat vind je leuk aan TKA?

Ik vind de sfeer leuk en krijg altijd veel energie van de repetities. Ik vind Boudewijn een goede dirigent en moet altijd erg lachen om zijn grappen.

Vertel eens iets verrassends over jezelf?

Ik heb nog nooit een prijs gewonnen in mijn leven maar dit jaar heb ik, gestimuleerd door een collega, meegedaan aan een wedstrijd van de NS en de hoofdprijs gewonnen: een lang weekend naar de Olympische winterspelen in Vancouver. Ik mocht ook nog drie mensen meenemen. We hebben de finale ploegenachtervolging schaatsen bijgewoond en de slotceremonie. Een geweldige ervaring.

In de film over jouw leven: welke actrice speelt de rol van jou?

Ik vind Judi Dench een geweldige actrice dus ...

Weet waar u zingt: *De Sint Dominicuskerk te Amsterdam*

De Sint Dominicuskerk, een van de zes neo-gotische kerkgebouwen in Amsterdam van architect Pierre Cuypers, kwam tot stand in 1884-1886. Van deze zes kerken zijn verder de Posthoorn (aan de Haarlemmerdijk) en de Vondelkerk bewaard gebleven.

Geschiedenis

De kerk is gebouwd op de plaats waar Dominicanen in 1654 een schuilkerk hadden ingericht in het 'Stadhuys van Hoorn'. De ingemetselde gevelsteen aan de Spuistraatzijde herinnert hieraan. Hoewel het Amsterdam in de 17de eeuw werd beschouwd als een tolerante plaats was er maar zeer beperkte verdraagzaamheid van de calvinisten naar andere godsdiensten. De kerken van katholieken en aanhangers van andere verboden religies, zoals Lutheranen, Remonstranten en Doopsgezinden, werden geconfisqueerd en zij moesten hun toevlucht nemen tot verborgen kerkruimten in bestaande gebouwen. In Amsterdam is hiervan 'Ons Lieve Heer op Solder' het enig bewaard gebleven voorbeeld.

Geleidelijk aan namen de autoriteiten echter een pragmatische houding aan en kon men tegen betaling van een aanzienlijk bedrag een vergunning krijgen voor het stichten van een kerk, mits het gebouw aan de buitenzijde maar niet als zodanig herkenbaar was. De positie van de katholieke kerk in Nederland verbeterde toen in 1796 de scheiding van kerk en staat werd afgekondigd. Uiteindelijk werden in de grondwet van 1848 de laatste beperkingen voor de katholieken weggenomen en in 1853 werd de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland hersteld.

Romaans en gotiek

Dit had een enorme explosie van kerkbouw tot gevolg. In deze periode grepen de architecten in hun ontwerpen graag terug op de voormentaal van oude bouwstijlen als het romaans en de gotiek. Ook veel elementen uit de klassieke bouwkunst werden toegepast. In 1845 was de schuilkerk van de Dominicanen vervangen door een classicistisch bouwwerk dat echter al snel te klein werd. Het parochiebestuur gaf daarom aan Pierre Cuypers de opdracht een nieuwe kerk te ontwerpen. Cuypers was op dat moment een van de belangrijkste architecten, met name van kerkgebouwen. Het moest een representatief gebouw worden dat plaats zou kunnen bieden aan 1600 tot 1700 gelovigen.

Exterieur

Het bouwterrein stelde de architect voor een aantal problemen waarvoor hij een oplossing moest bedenken. Het was een aan drie zijden ingesloten kavel dat aan de zijde van de Korsjespoortsteeg bovendien schuin werd afgesneden. Cuypers voegde daarom aan het rechthoekige grondplan van de eigenlijke kerkruimte een driehoekige vestibule toe.

In de gevelrij

Doordat het bouwoppervlak beperkt was en er dus geen ruimte was voor brede zijbeuken en lucht- of schraagbogen was het niet mogelijk om kruisgewelven in het schip aan te brengen. Er werd daarom gekozen voor een vlakke zolder op balken en bogen van getrokken en gesmeed ijzer. Omdat er aan de hoofdingangzijde geen ruimte was voor een imposante voorgevel is de zijgevel aan de Spuistraat de feitelijke hoofdgevel. Spitsboogvensters, steunberen, pinakels en balustrades met vierpasvormen verlenen de gevel een neogotisch karakter. Doordat de gevel door steunberen in traveeën wordt opgedeeld, past ze, in combinatie met de relatief geringe hoogte, goed in de kleinschalige gevelrij van de straat.

Op de hoek Korte Korsjespoortsteeg en Teerketelsteeg was een 85 meter hoge toren gepland. Maar omdat deze hoogte niet in relatie stond tot de breedte van slechts vijf meter van de stegen gaf de gemeente hiervoor geen toestemming. Daarom is de toren niet hoger geworden dan de dakrand van het middenschip. Het was voor Cuypers een bittere pil om te slikken; een hoge toren diende volgens hem om "uit de verte de plaats der kerk aan te tonen. Hij moet ook hoog zijn omdat de klokken het geluid in de verte over de woningen der gemeentenaren moeten verspreiden en hen ter kerke roepen."

Interieur

De kerk heeft een zeer kleurrijk interieur. Het gehele decoratieschema, het kerkmeubilair en de gebrandschilderde ramen zijn allen ontworpen door Cuypers. De kerken van de Dominicanerorde, een in 1216 gestichte bedelorde met als voornaamste doel de volksprediking – kenmerkten zich door een ruim

middenschip dat ongehinderd zicht bood op het hoofdaltaar en de preekstoel.

Een sobere, functionele vormgeving van de architectuur weerspiegelde het armoede-ideaal van de bedelorden.

Dit is ook terug te vinden in de Dominicuskerk. Het middenschip is opvallend breed (zestien meter), bij een breedte van nog geen drie meter voor de zijbeuken. Voor het vlak gedekte, met sterren bezaaide plafond van het middenschip maakte Cuypers gebruik van een moderne constructietechniek die toentertijd in Nederland uniek was. De overkapping rust op ijzeren balken die op hun beurt via smeedijzeren boogprofielen op de halfzuilen in de muur rusten. De kruisribgewelven van de lagere zijbeuken, transept en apsis zorgen voor extra zijwaartse ondersteuning.

Kruiswegstaties

De belangrijkste decoratie is aangebracht in en rondom het koor. De uitgebreide fresco's zijn in de stijl van Fra Angelico, een Dominicaner monnik uit de eerste helft van de 15de eeuw. In de zijbeuken bevinden zich geschilderde kruiswegstaties en aan de westzijde, bij de zangertribune en het orgel, zien we musicerende engelen en een harpspelende David.

In de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw was de Sint Dominicuskerk een belangrijke plaats van liturgische vernieuwing en oecumene. Uiteindelijk leidde dit tot dermate grote conflicten met het bisdom Haarlem en de officiële rooms-katholieke kerk dat het tot een breuk kwam. Thans vormt de Dominicusgemeente een bloeiende oecumenische gemeenschap, geïnspireerd op de christelijke traditie.

Cuypers ontwierp ook de monumentale orgelkast voor het uit 1903 daterende orgel. De orgels van de Friese orgelmaker Adema kenmerken zich door hun brede klank en sterke tongwerken. Het orgel van de Dominicuskerk, dat enkele keren is uitgebreid, gereviseerd en gerestaureerd, zal in volle glorie klinken tijdens ons concert.

Nelleke Reijs

Wie is wie?

Frank van der Vooren
bas 1

Lid sinds oktober 1985

Sinds wanneer ben je lid van TKA?

Sinds oktober 1985. Dit jaar vier(?) ik mijn 25-jarig jubileum. Mijn eerste concert was het Requiem van Verdi onder Kobayashi. Ik weet nog dat ik mijn partituur niet stil kon houden van de zenuwen. Na afloop ben ik met een koormaatsje naar de kleedkamers gerend en heb een handtekening kunnen bemachtigen van de maestro zelf en van Nelly Miricioiu, die toen de sopraanpartij zong. Deze partituur bewaar ik natuurlijk als een relikwie.

Zong je bij een koor voordat je bij Toonkunstkoor kwam?

Ja, ik heb enkele jaren gezongen bij het Hoofdstadkoor.

Welk stuk zou je met het koor nog / weer eens willen zingen?

Ik zou graag nog een keer de Johannes Passion willen zingen. Moet toch nog een keertje lukken voor m'n volgende jubileum, lijkt me. Verder het Requiem van Mozart, maar dan weer in kleine bezetting. Sowieso zou ik dat meer willen doen, bv. één keer per jaar een projectkoor voor kamerkoor, waarop iedereen die wil zich kan inschrijven en Boudewijn selecteert de benodigde stemmen.

Wat is de laatste cd die je hebt gekocht?

Ik koop eigenlijk al tijden weinig cd's, sinds ik uit de nalatenschap van wijlen mijn goede vriend en ons mede-koorlid Pim Pronk veel cd's mocht overnemen. Hij had een enorme verzameling, dus voorlopig heb ik genoeg te beluisteren. Ik heb laatst wel een cd met Latin dansmuziek gekocht voor een Braziliaans feestje.

Welke drie cd's gaan mee naar een onbewoond eiland?

Als dat er nog eens van mocht komen, dan neem ik niets mee. Het ruisen van de zee, het blauwe water, de vogelgeluiden. Je hebt helemaal geen cd's nodig.

Welk tv- of radioprogramma wil je niet missen?

Ik luister nooit radio. Vóór het slapen gaan Pauw en Witteman, maar wel met een wijntje. Soms lekker snotteren bij Hello goodbye en ik kijk ook altijd naar Tussen kunst en kitch, wat mensen al niet op zolder hebben liggen, de verrassende bevindingen van de experts en dan wachten op de taxatiewaarde. Fascinerend.

Vertel eens iets verrassends over jezelf?

Dat ik heel goed rock'n roll kan dansen. Dat gelooft natuurlijk niemand, maar in mijn beste jaren heb ik dat veel gedaan, inclusief het slepen, tussen de benen door trekken en omhoog gooien van de dames. Desondanks heb ik met hen (want ik had er velen) nog steeds een goede band.

In de film over jouw leven: welke acteur speelt de rol van jou?

Welke acteur kan mij nu in hemelsnaam goed spelen? Geen idee. Misschien een mix van Gijs Scholten van Aschat, George Clooney en André van Duin. Maar ik vrees dat dat niets wordt.

Zingen geeft energie!

Ruth Carasso blikt terug op de inspirerende workshop van Harjo Pasveer in september

Wat een heerlijke dag was dat, onder leiding van Harjo Pasveer! Na de systematische evaluatie van Boudewijn, en na alle filmpjes van Harjo op You-tube, valt er voor mij niet veel meer aan toe te voegen. Behalve dan misschien, dat ik onder de indruk was van het accentueren van de specialiteiten van de verschillende stemgroepen. Natuurlijk zijn wij juichende sopranen! En mogen we dat handje laten wapperen achter ons hoofd en moeten en mogen we genieten van onze hoge positie.

En de aandacht die de tenoren kregen, met het onderkennen van hun eigen problematiek: het altijd hoog moeten zingen en de kopstem mooi leren gebruiken en leren schakelen tussen de registers: wat moet dat heerlijk voor jullie zijn geweest! Ik heb erg genoten van de directeuren-bassen en de deftige alten. Het effect van Harjo's aanwijzingen was verbluffend.

Harjo is een entertainer, een cabaretseke figuur, die zijn boodschap weet te verpakken op een heel aantrekkelijke manier. En overtuigend voor jong en oud, getraind of ongetraind in het vak. Hij maakt het zingen tot iets eenvoudigs, iets wat vrij maakt en waar je erg veel plezier aan kan beleven. Zingen geeft energie.

We stonden allemaal naar hem te stralen, met prachtige houding en volle toon. Nu alleen nog maar bewaren en toepassen dat gevoel en de (nieuw)-verworven kennis!

Ruth Carasso

Per stemgroep had Harjo een aantal specifieke adviezen, tijdens de workshop opgetekend door Boudewijn.

Alten

Denk aan de lengte van de orgelpijp. Strecken, hooghartige divahouding (vingers tegen elkaar, ellebogen op collegahoogte) en met veel aplomb declameren *Die Rose, Die Rose!* Bij toonladders naar beneden gewoon 'een vent' worden. Technisch: hoog borstbeen, wijd middenrif, laag en gekanteld strottenhoofd, compressed tongue, veel ruimte voor lage klank maar ook in de keel twang toevoegen.

Bassen

Denk aan lengte van orgelpijp. Strecken, hooghartige directeurshouding (armen over elkaar, over de leesbril heen kijkend) en met donderende luiheid knallen 'Laat maar!!' Bij toonladders naar beneden toe niet strottenhoofd naar beneden gaan duwen maar rug en nekvervelen in de lengte strekken. Technisch: Hoog borstbeen, wijd middenrif, laag en gekanteld strottenhoofd, compressed tongue, veel ruimte voor lage klank maar ook in de keel twang toevoegen. In de laagte is twang noodzaak om de toon draagkracht te geven.

Tenoren

Hebben te maken met registerovergang van borst- naar kopstem. Er zijn drie technieken:

- borststem hoger opvoeren. O.a. mogelijk met 'curbing'. Snerpend op een e de hoogte in 'janken'. Uitroep 'Au!!!' In de klassieke muziek gebeurt het weleens smaakvoller...
- falset ontwikkelen. Hierbij trekt het strottenhoofd de stembanden strak waardoor de toon een octaaf overslaat (vgl flageolet op snaar). Een soepele overgang van borst naar falset is erg moeilijk.
- kopstem ontwikkelen. Bv 'oe' licht en zeer egaal zingen in glissando van laag naar hoog en terug. Voor de kopstem kantelt het hele strottenhoofd, niet alleen het bovenste deel. Dirigenten houden erg van een goed ontwikkelde kopstem.

Sopranen

Rond de "fis" 'zitten sopranen in de overgang'. Daarboven stembanden dun houden. Oefen met wapperende handjes. Nog hoger, vanaf a" helpt het volgende:

Denk aan de 'snurkplek'. Dit is een weke plek die je harder moet maken om als kaatsplek voor de trilling te functioneren. Tanden laten groeien (bovenlip iets omhoog als glimlach), hoorntjes op achterhoofd (rug en hals strekken), handje achter je hoofd omhoog gooien (zodat je de klank langs de achterkant van je hoofd laat omhoog komen). Oefen een 'ie'-sirene tot gillende hoogte maar makkelijk en hysterisch.

Zingen is mijn medicijn

Maak kennis met Marianne Ketel: zangeres en financieel beheerder. Sinds 1 januari 2010 is ze penningmeester van TKA. Stef Lokin praat met haar.

Drie dagen per week regelt Marianne Ketel financiële zaken van Opera Studio Nederland (OSN). Het instituut dient als platform, springplank, als werkplaats voor jonge zangers op weg naar het operapodium. Per seizoen bestaat het studio-ensemble uit zes zangers zowel uit Nederland als uit het buitenland. Marianne is opgeleid als directiesecretaresse en heeft een aantal jaren in die functie gewerkt. Vervolgens is ze doorgestroomd naar personeelswerk en naar financiële zaken (o.a. naar de afdeling artiestverloningen van het Concertgebouw). Sinds haar aantreden bij Opera Studio Nederland in 2002 is zij in de meest brede zin werkzaam als financieel beheerder in samenwerking met directeur Hans Nieuwenhuis.

'Beter laat dan nooit'

Een belangrijke stap deed ze toe ze 37 jaar oud was. Ze besloot toelatingsexamen te doen voor het Conservatorium van Amsterdam. 'Ik had al een aantal jaren zangles en een vriendin trok me over de streep. Maar omdat ik niet wist of mij het conservatorium als instituut wel zou bevallen (ik was gemiddeld 15 jaar ouder dan mijn medestudenten) wilde ik eerst de vooropleiding doen. Max van Egmond zei toen: 'Is dat bescheidenheid?' en Erna Spoorenberg die ook bij de auditie zat, merkte nogal snibbig op: 'wel laat hè!...' Mijn antwoord was 'Beter laat dan nooit.' 'Na vier jaar werd ik van het Conservatorium afgegooid. Ik was te oud en had geen goede attitude. Iedereen sprak er schande van dat dat gebeurde. Margreet Honig zei dat er met mij niets mis was, en mede daarom ben ik bij haar en bij Paula de Wit verder lessen blijven nemen. Peter Kooy was uiteindelijk degene die mij er van overtuigde dat ik mijn studie gewoon af moest maken en dat heb ik gedaan (inmiddels was ik 45 jaar).'

Nice work if you can get it ...

In december 1997 studeerde Marianne af met een concert in de Engelse kerk op het Begijnhof in de aanwezigheid van twee koren, waaraan zij stemvorming gaf in die tijd en familie, vrienden en bekenden. 'Het was een feestje, dat ik mijzelf had beloofd'. Ze zong Händel, Monteverdi, Mozart, Brahms, Hebreeuwse liederen van Maurice Ravel, ('iedereen hilde'), de Habanera uit Carmen van Bizet en ten slotte, bedoeld als knipoog naar de betrekkelijkheid van het leven in de muziek: Gershwins 'Nice work if you can get it, you can get it if you try.....' Naast haar driedaagse werkweek bij OSN geeft ze één dag per week privé zanglessen. Verder heeft zij een vast circuit van kleine podia waar zij haar medewerking verleent aan

bijvoorbeeld cantatediensten, missen, vesperdiensten en zondagmiddagconcerten. Veel muziek uit de barokke periode, maar ook Dvořaks Bijbelse liederen bijvoorbeeld of Mendelssohn.

De twee verschillende soorten werkzaamheden kan ze goed combineren. Marianne: 'Zingen hoort in mijn leven, het is iets dat moet, waar ik niet buiten kan. Aan de andere kant kan ik ook heel goed zaken doen. Ik heb geen angst om te onderhandelen, zolang er maar gecommuniceerd wordt, dan komt er altijd een oplossing. Het houdt mij scherp. Door te zingen blijf ik in balans. Als ik niet zou zingen zou ik op vele moeilijke momenten in mijn leven misschien wel zijn gaan hyperventileren. Zingen is misschien wel mijn anti-depressivum zou je kunnen zeggen'.

De buufkes

Sopraan Willemien Booster vertelde haar over TKA's zoektocht naar een penningmeester. 'Willemien is mijn buuf, wij zijn de buufkes en drinken tegenwoordig door de week thee... ja ja... We hebben veel plezier met elkaar. Het koor komt natuurlijk veel ter sprake. En zo ben ik er aan begonnen. Er zijn momenteel twee penningmeesters. Caroline Bakker en ik hebben goede afspraken gemaakt over de taakverdeling'.

Inspiratie en plezier

Op de vraag waarom Marianne de taak van penningmeester op zich heeft genomen, antwoordt ze: 'Omdat ik het leuk vind en ik het zie als mijn bijdrage aan de kunst. Ik ben een kind dat uit de koortraditie voortkomt, ik heb vanaf mijn twaalfde in koren gezongen. Pas toen ik afstudeerde ben ik opgehouden met koorzang (Koor van de Nederlandse Bachvereniging). Nu zing ik alleen nog in een kerkkoor, dat noem ik mijn jeugdzonde en die hou ik er in. Mijn bijdrage zie ik als mijn investering in datgene waar ik in mijn leven zoveel inspiratie en plezier door heb ervaren en nog ervaar'.

Stef Lokin

Afgelopen zomer is tijdens een vakantie in Parijs de grote Nederlandse bas-bariton Henk Smit overleden. Hij werd 78 jaar. Tot het laatst is hij blijven zingen en lesgeven. Onlangs nam hij nog een cd op met Schubert's Winterreise in een Groningse vertaling (Winterraaize). Hij studeerde in Toronto en in Amsterdam bij Felix Hupka, Hermann Schey en Jess Walters.

Henk Smit maakte zijn debuut bij de Nederlandse Opera in 1958 en zong daar gedurende de volgende 40 jaar een groot aantal rollen, aanvankelijk als echte bas, later ontwikkelde hij zich tot heldenbariton. Als groot operaliefhebber heb ik hem in een groot aantal rollen gezien en vele daarvan hebben een onvergetelijke indruk op mij gemaakt: zo zong hij in Nabucco aanvankelijk Zaccaria naast Jan Derksen, later zong hij zelf de hoofdrol. Ook hoorde ik hem als een prachtige Doge in Verdi's Simon Boccanegra naast Christina Deutekom, maar ook Bartók's Blauwbaard en een prachtig gezongen en geacteerd Varlaam in Boris Godoenov zijn onvergetelijk. En natuurlijk was hij in de grootse eerste Haenchen – Audi Ring een fantastische Alberich. In 2005 nog zong en speelde hij in een voorstelling met louter jonge zangers een weergalozende en ontroerende ridder-met-het-droeve-gelaat in Massenet's Don Quichotte. Als operazanger was hij vrijwel jaarlijks te horen in Amsterdam. Daarnaast zong hij ook veel rollen in het buitenland: zo zong hij in Tel-Aviv Teiresias in Oedipus Rex van Stravinsky, in Parijs Boris Godoenov en in Salzburg in Janáček's Katja Kabanowa. Ook zong hij in meerdere wereldpremières van Nederlandse opera's (Henkemans – Wintercruise, Loevendie - Esmée).

Oratoriumzanger

Naast operazanger was hij ook een veelgevraagd concert- en oratoriumzanger en trad hij als zodanig heel veel op. Ook met TKA heeft hij vaak opgetreden. Zo was hij tussen 1969 en 1994 dé bassolist in de Negende symfonie van Beethoven, die wij vrijwel jaarlijks in de Beethovencyclus van het toenmalig Amsterdams Philharmonisch

Orkest zongen. Meestal was de dirigent Anton Kersjes, maar ook zongen we de Negende onder leiding van onder anderen Gennady Rozhdestvensky, Ken-Ichiro Kobayashi (de beruchte uitvoering waarin de tenorsolist niet kwam opdagen!), en Hartmut Haenchen. Niet alleen in Amsterdam, ook op tournee naar Kortrijk (1971) en in Utrecht en Haarlem (met het Noordhollands Philharmonisch Orkest) werd Beethoven IX uitgevoerd. De meeslepemde, soms bijna óver-enthousiaste wijze waarop hij het 'O Freunde, nicht diese Töne...' inzette zal mij altijd bijblijven.

Henk Smit zong met TKA vier keer de bas-aria's in de Matthäus-Passion: in 1972 tijdens de laatste uitvoering met Eugen Jochum en het Concertgebouworkest, en in '80, '86 en '89 o.l.v. Anton Kersjes. Ook in het Requiem van Verdi was hij de mooie en betrouwbare bassolist bij Kersjes ('72 & '75), Haenchen ('90) en in een eigen TKA-uitvoering onder Jan Eelkema (1980). Verder zong hij met ons het Requiem van Mozart, het Te Deum van Dvorak en de Mis in C van Beethoven. Ook zong hij tijdens het afscheidsconcert van Anton Kersjes in 1983 de bassolo in Diepenbrock's Te Deum. Heel indrukwekkend was zijn bijdrage als declamator aan de uitvoering van A Survivor from Warsaw van Arnold Schoenberg onder leiding van Hartmut Haenchen tijdens de Dodenherdenking 1988 en bij volgende concerten in Amsterdam, Nijmegen en Utrecht.

Verdi's Aïda

In 1991 zong een flink aantal leden van TKA, waaronder ikzelf mee in de Amsterdamse Sporthallen Zuid in grootse uitvoeringen van Verdi's Aïda. Henk Smit was een geweldige Amonasro. Ikzelf moest, na razendsnel te zijn omgekleed en omgeschminkt van een knalblauw geschminkte priester in een bruine Ethiopische gevangene, samen met Henk Smit in een klein groepje opkomen. Wachtend op onze opkomst hadden wij leuke gesprekjes over operavorstellingen en allerlei grote zangers, terwijl hij ondertussen wat neuriënd inzong. Even later zong hij dan, met Maria Chiara als Aïda én met ons stralend het 'Ma tu, Re, tu signora possente' boven koor en orkest uit. Sedertdien hadden wij bij korte ontmoetingen altijd wel een leuk gesprekje.

Samen met zangers als Gré Brouwenstijn, Gerry de Groot, Christina Deutekom, Cora Canne-Meijer, Jan Derksen, Peter van der Bilt en Pieter van den Berg maakte Henk Smit deel uit van een generatie voortreffelijke Nederlandse operazangers, die onze operatraditie in de tweede helft van de 20e eeuw glans hebben gegeven.

Theo Laceulle

foto: Aïda - triomfscène. Zoek de TKA-leden!

Wie is wie?

Carolien Oosterhoff
alt 1
Lid sinds 2004

Zong je bij een koor voordat je bij Toonkunstkoor kwam?

Ik zong 3 jaar bij het Crea Grootkoor.

Wat vond je het mooiste concert van TKA?

Ein Deutches Requiem van Brahms. Het stuk, de sfeer, de zaal, de aanwezigen; alles was die avond 'helemaal goed'. Compleet. Wat iets anders is dan perfect.

Welk stuk zou je met het koor nog / weer eens willen zingen?

Hoog op mijn verlanglijstje: Elias (Mendelssohn). Heeft alles in zich om van top tot teen te ontroeren.

Wat is de laatste cd die je hebt gekocht?

Motherland van Nathalie Merchant. Prachtig: het nummer 'Motherland' zelf. Voor iedereen die een moeder had of heeft;-) Ik houd het er niet bij droog maar dat is niet maatgevend; ik ben vrij snel ontroerd.

Welke drie cd's gaan mee naar een onbewoond eiland?

Ik zou geen cd's meenemen als het er maar 3 mochten zijn. Ik zou alles op dat eiland bij elkaar sprokkelen en gaan experimenteren met alles waar ik zelf muziek mee zou gaan maken.

Welk boek ligt op je nachtkastje en welk boek moet iedereen lezen?

Alhoewel ik een slechte multitasker ben, lees ik wel altijd verschillende boeken tegelijkertijd. Momenteel lees ik 'Virus of the Mind' (eigenlijk geen boek, meer een mental adventure), 'Op Verhaal Komen' van Wibe Veenbaas (over werken met verhalen en metafoeren in opleiding en training) en ligt 'Taal is zeg maar echt mijn ding' daar naast (hilarisch boek, staat garant voor schuddebuikend lachen en ontspannen slapen).

Welke website heb je deze week meer dan drie keer bezocht?

<http://twitter.com/mindpep>. Goed voor dagelijkse zin en onzin. En omdat mijn eigen site inhoudelijk opnieuw gevuld wordt de komende tijd, bezoek ik die nu ook regelmatig (www.mindpepper.nl).

Wat vind je leuk aan TKA?

Het samen creëren van oorstrelende muziek. Het gevoel dat niets gezegd hoeft te worden en je toch één geheel te voelen. Ik ken na al die jaren nog steeds veel namen niet van koorleden maar ik merk dat het mij niet uitmaakt. Ik voel me verbonden tijdens het zingen. Dat ervaar ik dieper dan een naam weten.

En wat vind je minder leuk aan TKA?

Het gepruttel van mensen die een abonnement hebben om op andere mensen te letten in plaats van naar zichzelf te luisteren. Gij die zonde is [.....].

Vertel eens iets verrassends over jezelf?

Ik ben een behoorlijk creatieve en associatieve denker. Zo heb ik op de merkwaardigste momenten plaatjes in mijn hoofd: hele filmscripts waarop ik zo de rechten zou kunnen claimen! Behalve dat dat mij af en toe nachtrust kost, voel ik mij gezegend met dit talent. Als ideeënfontein word ik wel 's gevraagd om plaats te nemen in denktanks; ik word er zelfs voor betaald. Dan spui ik honderdduizend ideeën en ben ik bruisend, vermoeiend én klaarblijkelijk waardevol gezelschap.

Heb je een ritueel voor het concert?

Nee, behalve zorgen dat ik voor elk concert niet al te veel water/thee drink; als de dood dat ik halverwege nodig moet!

Wie is wie?

Henk van Vlerken
tenor
Lid sinds 1996

Zong je bij een koor voordat je bij Toonkunstkoor kwam?

Het (al lang opgeheven) Nieuw Amsterdams Koor.

Wat von d je het mooiste concert van TKA?

Geen specifiek concert; de repetities vind ik in het algemeen veel meer bijzonder omdat de kwetsbaarheid van iedereen veel meer aan de oppervlakte komt dan bij het zingen tijdens een uitvoering.

Welk stuk zou je met het koor nog / weer eens willen zingen?

Te Deum van Arvo Pärt.

Welk lied ken je uit je hoofd?

Veel uit de Matthäus-Passion.

Wat is de laatste cd die je hebt gekocht?

Die van het laatste concert van TKA.

Welke drie cd's gaan mee naar een onbewoond eiland?

Het 2de en 3de pianoconcert van Rachmaninov, preludes van Chopin, verzamelde popmuziek van de jaren '80-'90.

Welke film zag je het laatst in de bioscoop?

Ik heb de cinevillepas (€ 17,50 per maand) voor alle bioscopen in de stad en zie ongeveer 3 films per week. De laatste film was The American van Anton Corbijn.

Welk boek ligt op je nachtkastje?

Ik heb geen nachtkastje; ik slaap in met TV: Pauw en Witteman.

Naast wie zou je graag in het vliegtuig willen zitten en waarheen?

Ik zit altijd met Har (mijn partner en liefde) in het vliegtuig en we reizen al vanaf 1980 naar diverse bestemmingen, o.a. Azië en Midden-Amerika.

Welk tv- of radioprogramma wil je niet missen?

Op tv is in principe alles te missen, hoe graag ik ook kijk.

Welke krant lees je? En wat is je favoriete tijdschrift?

De Volkskrant dagelijks; daarnaast ook wel de NRC en het Parool. Ik koop geen tijdschriften.

Welke website heb je deze week meer dan drie keer bezocht?

Marktplaats. nl voor met name antiek.

Welk restaurant kun je ons aanbevelen?

Japans restaurant op de Nieuwezijds Voorburgwal.

Doe je nog iets anders met muziek? (instrument?)

Voordat ik bij het koor kwam heb ik ongeveer 10 jaar pianoles gehad; ik speel nog af en toe maar leer niets meer bij.

Vertel eens iets verrassends over jezelf?

Ik ben beeldend kunstenaar en geef sinds 1997 in eigen atelier les in schildertechnieken uit de renaissance en barok. De afgelopen 2 jaar heb ik ons hele pand (4 etages) verbouwd met oude en antieke bouwmaterialen. Op 1 hoog (net klaar) begin ik dit jaar nog met mijn vriend een B & B (2 kamers).

Heb je een ritueel voor het concert?

Ik zorg dat ik ruim voordat het concert begint goed gegeten heb en verder neem ik de tijd voor alles; vooral niet haasten maar ontspannen.

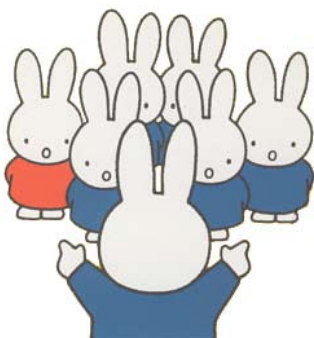
Studeertips

"Heeft u al geoefend?"

We kennen het allemaal – lange dag gehad op kantoor, toen nog in de file, de kinderen liggen er eindelijk in, de kat moet jongen, de sokkenla gesorteerd (op kleur!) en voor je het weet is het weer maandagavond, en wel verdorie, wéér niets gedaan. Hier zijn wat handige 'hoe raak ik aan de zangstudie' tips van sopraan en zanglerares Ruth Carasso.

1. Stel jezelf een uitvoering in het vooruitzicht.
2. Bekijk de voorwaarden rondom het studeren, zoals het tijdstip waarop, de huiselijke situatie, enz.
3. Creëer een vast patroon
4. Denk tijdens de koorrepetitie aan je techniek! Schrijf alles erbij!
5. Bedenk verschillende programmaatjes voor studiedagen met veel en met weinig tijd.
6. Maak een klein papiertje met 6 belangrijke oefeningen voor mee op reis.
7. Studeer niet alleen noten, maar bestudeer ritmes en teksten.
8. Bedenk nieuw repertoire, om bezig te blijven en je te stimuleren.
9. Neem jezelf op, op cassette, i-phone, enz.
10. Zing mee met een begeleidings-cd.
11. Abonneer je op "Zing", info@zingmagazine.nl
12. Zing duetten/ensembles met andere koorleden.
13. Luister naar een stem, die je mooi vindt, om je mee te identificeren.
14. Neem je koorpartituren mee naar je zangles!

En als dit allemaal nog niet genoeg is, sluit je ogen, visualiseer het teleurgestelde gezicht van Boudewijn, en laat het opborrelende schuldgevoel de rest doen!

"...geef verdomme vrede!..."

Beethovens Missa Solemnis

onder Klemperer

In juli verscheen een cd met een opname van de Missa Solemnis van Ludwig van Beethoven. Het is een radio-opname van de uitvoering op 17 mei 1957 in het Concertgebouw. Otto Klemperer dirigeerde de uitvoeringen op 17, 19 en 21 mei van dat jaar. Behalve het Concertgebouworkest had Otto Klemperer de beschikking over een viertal topsolisten: Elisabeth Schwarzkopf, Nan Merriman, Jozef Simandy en Heinz Rehfuss.

Ons Toonkunstkoor en het Collegium Musicum Amstelodamense namen de koorpartijen voor hun rekening. Speciaal de koorpartijen zijn buitengewoon lastig. De ligging is vaak extreem hoog. Als vijftienjarige woonde ik een van de uitvoeringen bij. Diepe indruk heeft dit op mij gemaakt. Altijd heb ik gehoopt dat er een opname van uit zou komen.

Onbeheerst gedrag

Otto Klemperer toonde - wellicht door zijn handicap - vaak onbeheerst gedrag tijdens de repetities. Hij schroomde niet met partituren of dirigeeerstok te gooien, als iets hem niet beviel. Mijn moeder, die meewerkte aan deze uitvoeringen, deed daar thuis verslag van. Kathleen Ferrier schreef ooit in een brief aan John Newmark, pianist en vaak haar begeleider, op 24 september 1951: 'I hate to work with Klemperer. I find him gross, bullying, unmoving and conducting insecurely from memory, because - to quote his words - "that snot Toscanini does!" I found he shouts like a madman - not at me, not bloody likely - just to try and impress - though why he should think it impresses I can't think. Perhaps his Mahler comes off sometimes, because he wastes no time nor sentiment - but ohh!!! Whattaman'. (Dit naar aanleiding van de uitvoering van de Kindertotenlieder en de tweede symfonie van Mahler, eveneens in het Concertgebouw met medewerking van Jo Vincent en het Toonkunstkoor. Ook van deze uitvoering bestaat een cd-opname.) Tijdens uitvoeringen maakt hij op het aanwezige publiek echter een totaal andere indruk.

'Een gebeurtenis van de eerste orde'

In het boek van Guus Allema staat het volgende over deze uitvoeringen te lezen: "Een gebeurtenis van de eerste orde" noemt Bertus van Lier (Parool) de uitvoering van Beethovens 'Missa Solemnis' onder leiding van Otto Klemperer. Het werk was achttien jaar niet in het Concertgebouw tot klinken gebracht. De Mis werd in 1939 voor het laatst gerealiseerd door Toonkunstkoor en Concertgebouworkest onder leiding van Willem Mengelberg. Nu - op 17, 19 en 21 mei 1957 - zong het Toonkunstkoor, enigszins aangevuld door leden van het Collegium Musicum Amstelodamense, "de soms zeer lastige koorpartijen, prachtig van klank en met grote overtuigingskracht". (Géza Frid in Het Vrije Volk). "Hier werd men geconfronteerd met een uitvoering die het voorstelbaar ideale op vele plaatsen dicht benaderde. Met een verbazingwekkende zekerheid en overtuigingskracht werd deze vijf kwartier durende, niet liturgische miscompositie zonder een enkele inzinking ten gehore gebracht". (Trouw). De 72-jarige Otto Klemperer had wel veertien dagen de tijd genomen om zelf de repetities te leiden. De beide koren waren grondig voorbereid op hun taak door de jonge repetitor/koordirigent Frans Moonen. De repetities van het Toonkunstkoor voor Beethovens werk begonnen al in januari.

Beethoven kan niet smeken

De recensent van het Handelsblad (N.L.) spreekt van "Beethovens worsteling met God" en noemt dan diens *Dona nobis pacem*. Frans Moonen zei eens tijdens een repetitie: "Beethoven kan niet smeken, dat houdt hij niet vol. Die eist: geef verdomme vrede!" Ik heb dit altijd onthouden.

Slaap kindje slaap

Of: de muzikale opvoeding van Josephine van Waterschoot

Otto Klemperer

“De bezieling”, zo schrijft Géza Frid, “en de alles omvattende macht, de Beethoven inderdaad waardige herscheppingskracht, kwamen van de dirigent Otto Klemperer. Hulde aan hem, toevan naar en vakman bij uitnemendheid, die wij dankzeggen voor het geduld, waar-

mee hij deze uitvoering, niettegenstaande zijn wankele gezondheidstoestand, zo grondig en in de sfeer der beste Beethoven tradities heeft voorbereid”. Een andere verslaggever (De Tijd) denkt dat veel bezoekers in eerste instantie niet zozeer naar een confrontatie met Beethoven verlangden als wel met Otto Klemperer. “Klemperer, die in hun ogen, als hij speelt van een ongenaakbare kracht is en van wie, wanneer hij op zijn moeizame manier het podium opkomt of verlaat, een bijna vertederende menselijkheid uitgaat”. Otto Klemperer was door verlammingen invalide en dirigeerde meestal zittend op een dirigerstoel. Zelfs het spreken ging moeizaam. En toch raakte ieder die onder zijn leiding zong of speelde in de ban van zijn geweldige persoonlijkheid.

Enige koortechnische onregelmatigheden

Op woensdag 19 juni kwamen de koorleden in de kleine zaal bijeen om de opname van ‘onze Missa Solemnis’ te beluisteren die koorlid H.J. Veenstra tijdens de radio-uitzending op de band had vastgelegd. Na afloop wees Frans Moonen ons op ‘enige koortechnische onregelmatigheden’, die wij wellicht in de toekomst zouden kunnen vermijden. De bijeenkomst had niet alleen een leerzaam karakter maar was ook een feestelijke afsluiting van het seizoen. Voorzitter de Boef gaf een overzicht van al onze activiteiten. De heer Premesla dankte het bestuur in een geestige toespraak en huldigde daarna de nieuwe koorleider Frans Moonen, die in korte tijd, als opvolger van Henri Arends, door zijn werkzaamheid de sympathie en achting van allen heeft gewonnen, en ook de jonge uitzonderlijk muzikale pianist Dick Spaargaren. Deze huldiging, waarin ook mevrouw Moonen werd betrokken, ging vergezeld van de aanbidding van een toepasselijk geschenk.

Jan Stobbe

Nummers van de cd's op het label ARCHIPEL:

ARPCD0498- Missa Solemnis van L. v. Beethoven (live opname 17-5-1957)

ARPCD0033- Tweede Symfonie van Gustaf Mahler (live opname 12-7-1951)

Deze evergreen was het allereerste wat ik mijn pasgeboren dochter-tje Josephine toezong. Ze lag toen nog in de couveuse, waar ze godzijdank ook snel weer uit mocht. Ik moest het dan ook *ppp* zingen om de andere couveusekinderen niet te verstoren. Josephine reageerde erop, draaide zich richting geluid en knorde tevreeden.

Eenmaal thuis draaiden mijn vrouw en ik om haar in slaap te krijgen in de eerste periode wekenlang pianosonates van Mozart. Doorgaans hield ze het twee of drie sonatedelen vol, daarna kon de muziek af. Mozart werd afgewisseld met babymuziek, kinderliedjes gespeeld met een synthesizer, veel piepjes en ploepjes, die baby's schijnbaar al in de buik hebben kunnen horen. Doordat ze er geconcentreerd naar luisterde, duurde het in slaap vallen langer, maar ze werd er wel rustig van. Van enige prenatale herinnering bleek ons overigens niets, maar ‘je kan het ze niet vragen’ aldus een oude wijsheid.

Poesje Mauw werd de volgende klassieker. Nog steeds tovert dit liedje een glimlach op haar snoetje. Maar een ander klassiek kinderliedje, Het Orgel (‘Twee kindertjes zouden naar school, gaan / Ze liepen zo lustig en blij’) doet het ook erg goed. Het zal wel zo zijn dat je persoonlijke favorieten overtuigender klinken en in geval van Het Orgel geldt dat voor mij. Ik leerde het ooit door Wim de Bie die het op zijn befaamde A-capella-cd zong. Je hoort dan ineens hoe mooi kinderliedjes kunnen zijn. Schumann en Schubert heb ik natuurlijk ook geprobeerd, maar volgens mij is dat te moeilijk. Eenvoud is nu nog het toverwoord.

Inmiddels is Josephine alweer negen maanden bij ons. Ik heb mijn repertoire aangepast, de muziek is wat gecompliceerder geworden. Hoewel: bij het babyzwemmen, als het hele zwembad De Kikkertjes zingt, lacht ze blij en ook thuis ‘kwaken’ mijn vrouw en ik dat het een aard heeft om de kleine meid tot lachen te brengen.

Maar gelukkig is ze ook nog steeds gevoelig voor ‘echte’ muziek. Als ze nerveus is, krijgen we haar nu rustig met Arvo Pärt's prachtige compositie Alina. Die muziek is zo intiem, zo verstild, dat je er naar moet luisteren, ook al ben je een baby. Ik heb in het kader van ons volgende concert voorzichtig delen uit Fauré en Lauridsen op haar

uitgeprobeerd, maar dat wil niet zo. Waarschijnlijk is dat allemaal nog wat hoog gegrepen. Bij het concert laten we haar dan ook maar thuis bij de oppas. Die studeert muziekwetenschap, dus met de muzikale toekomst van Josephine zit het wel goed.

Jos van Waterschoot

‘Josephine weet het zo net nog niet met die Arvo Pärt’

Hadjemaar!

Operaliefhebbers opgelet: In 2011 kunnen we getuige zijn van een opera van de hand van pianist Paul Prenen. Naar een libretto van dramaturg Olaf G. Mulder werkt Paul hard om de opera Hadjemaar voor 1 januari van het volgend jaar af te ronden.

Inspiratiebron voor Mulder is de historische figuur Hadjememaar, een bekende Amsterdamse zwerver, straatzanger en dronkenlap die door de Rapaillepartij in 1921 tot lijsttrekker werd gebombardeerd. De partij was tegen de stemplicht en tegen het algemeen kiesrecht. De leden wilden laten zien dat zelfs een zwerver in de raad kon komen. Hoewel de partij twee zetels in de gemeenteraad behaalde werd Hadjememaar vlak voor de verkiezingen wegens dronkenschap opgepakt.

Opera voor twee personen

Het libretto is geen biografische schets van Hadjememaar. Paul Prenen: 'De titel is Hadjemaar, wat dus afwijkt van Hadjememaar. Het is een opera voor twee personen. Die van Hadjemaar en die van een vrouwelijke politicus die hem naar voren schuift als leider van de partij. De man kan zijn rol niet aan. Het verhaal loopt niet goed af. Ze krijgen een liefdesrelatie, maar hij sleurt haar mee in zijn val en uiteindelijk belanden ze in de goot.'

Volgens componist Prenen gaat de opera ook over het populisme in de politiek en de macht van de media. 'In de verte doet het misschien denken aan het boek Being there van Jerzy Kosinsky, vertaald als Aanwezig. Daar zegt een tuinman ook allerlei onzin die als wijsheden worden begrepen. Uiteindelijk wordt hij president.'

André Hazes

Voor de twee zangers componeert Prenen twee verschillende stijlen van muziek.

Prenen: 'De mannelijke hoofdrolspeler zingt in de stijl van een straatzanger, denk aan Johnnie Jordaan of André Hazes. De vrouw zingt in een 20e-eeuwse, gematigd moderne muziek. De buitenwereld die door de instrumenten, viool en piano, wordt verklankt is atonaal.

Voor beide rollen hebben Prenen en Mulder al twee operazangers op het oog. Dat zijn sopraan Francis van Broekhuizen en bariton Willem de Vries. Francis zong in het door TKA uitgevoerde Stabat Mater van Dvorak in juni van dit jaar de sopraanpartij. Willem de Vries werkt mee aan het komende concert van 26 november en zingt de baritonpartij in het Requiem van Fauré.

Wanneer de opera in première gaat weet Paul Prenen nog niet.

Stef Lokin

Hadjemaar voert campagne op het Rembrandtplein

Colofon

Redactie Els van Eersel, Nelleke Reijs, Aja Leemans, Seppie Groot, Marlou Groot Met medewerking van Theo Laceulle, Jos van Waterschoot, Stef Lokin, Jan Stobbe Eindredactie Marlou Groot Vormgeving Seppie Groot tonika@planet.nl

Alt und Neu

Onze alt Willemijn Kramer kreeg op 13 augustus een zoon, genaamd Herman Bouwe, hiernaast te bewonderen samen met moeders in het zonnetje.

Op 5 oktober 2010 werd Filipp

geboren, zoon van onze alt Loes Knotter, hier links op de kiek samen met haar spruit. Gefeliciteerd dames! Zoals de alten zongen, piepen de jongen! Wij hopen op tenoren.

Caroline Bakker heeft een bijdrage gevraagd bij het Schipholfonds voor het tweede Nunc-concert. Tijdens een feestelijke bijeenkomst op 7 oktober op Schiphol-oost bleek dat het volle pond werd toegekend, € 4.000. Drie hoeraatjes voor Caroline! Nelleke Reijs en Madeleine Petram ontvingen de cheque uit handen van Menno de Haan.

Vakantiefoto

Een Amerikaanse toerist met het shirt van The King's Academy fotografeert een rode panda in het beroemde Panda Breeding Centre in de Chinese stad Chengdu. Wat zij zich niet realiseert is dat zij inmiddels ook fan is geworden van een prachtig koor uit de Nederlandse hoofdstad. De panda lijkt zich ook niet bewust van dit heuglijke feit.

